

ՍՈՎՈՐԵՆՔ

ԿԱՐԴԱԼ ԵՎ ԳՐԱՌԵԼ
ՇԱԽՄԱՏ

by Dr. Jeanne Cairns Sinquefield

ՋԻՆՆ ՔԵՐՆՍ ՍԻՆՔՏԻԼԴ

Translated by GM Levon Aronian

Դուք կարող եք շախմատ խաղալ՝ առանց շախմատ կարողալ կամ գրառել իմանալու:

Ես շախմատ խաղալ սովորել եմ պապիկիս հետ՝ մեր տան ետևի պատշգամբում:

Ո՛չ ես, ո՛չ էլ նա չգիտեինք, որ կան շախմատային գրքեր, կամ որ պետք է գրառել քայլերդ: Մենք

պարզապես խաղում էինք: Վերջերս որոշեցի, որ պետք է գրագետ դառնամ:

Սակայն ինձ դուր չեկան շախմատ կարողալ և գրառել (շախմատային նոտագրություն) սովորելու

վերաբերյալ եղած նյութերը: Դրանք բոլորը չափազանց բարդ էին և հիմնված էին կարողալու վրա:

Իմ գիրքը միաձուլում է կարողալը, խոսելը, գրելը և խաղաքարերը տեղաշարժելը: Եվ իմ գրքում

անհրաժեշտ գիտելիքները բաժանված են պարզ բաժինների ա) խաղաքարերի անունները բ)

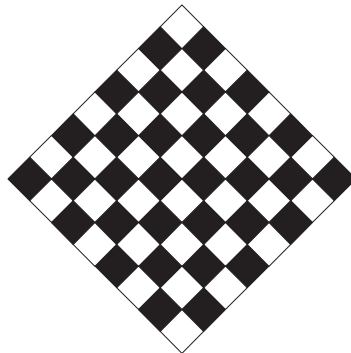
վանդակները գ) գրավոր քայլերի տեսակները և դ) ա-ից գ գործողությունների միավորումը՝

խաղալը կարողալուն և գրելուն մեկտեղելու համար:

Եթե ես կարողացել եմ գրագետ դառնալ իմ տարիքում (70-ից հետո), ապա բոլորը կարող են:

Ջինս Քերնս Սինքֆիլդ

Մենթ Լուիսի շախմատի ակումբի համահիմնադիր

Երախտագիտության խոսքեր

Այս նախագծին աջակցել են շատերը, այդ թվում՝ Մենթ Լուիսի շախմատի ակումբի անձնակազմը և Շախմատի Համաշխարհային Փառքի Սրահը, ինչպես նաև շախմատիստներ՝ սկսած գրոսմայստերներից մինչև սկսնակներ: Հատուկ շնորհակալություն թողնիկիս՝ Լոգանին, որն ինձ սովորեցրեց շախմատի խաղատախտակի վանդակները, և ամուսնուս՝ Ռեքսին, ով կարծում է, որ բոլորը պետք է շախմատ խաղան:

© 2018 Ջինս Քերնս Սինքֆիլդ
Տարբերակ 10

Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են: Այս գրքի ոչ մի հատված չի կարող վերարտադրվել, պահպանվել որոնման համակարգում կամ փոխանցվել որևէ ձևով՝ մեխանիկական, էլեկտրոնային, պատճենահանման, ձայնագրման կամ այլ միջոցով՝ առանց հրատարակչի գրավոր թույլտվության:

Հրատարակել և տարածել է

Շախմատի Համաշխարհային Փառքի Սրահը

4652 Մերիլենդ պողոտա, Մենթ Լուիս, Միսսուրի 63108
worldchesshof.org

Շատ շախմատիստներ չգիտեն շախմատային նոտագրություն / կարդալ կամ գրառել:

Դա խոչընդոտում է շախմատում կատարելագործվելուն: Բայց սովորելը դժվար չէ: Սովորելու համար պետք է անել հետևյալ չորս քայլերը.

ա) սովորել շախմատի խաղաքարերի տառերը բ) շախմատի խաղատախտակի վանդակները գ) շախմատային քայլերի հատուկ տեսակները և դ) համադրել ա-ից գ-ը գործողությունները՝ խաղի քայլերը գրառելու և կարդալու համար:

ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ ՀԱՏՈՒԿ ՔԵՉ ՀԱՄԱՐ.

Շախմատային խաղաքարերն ունեն անուններ և տառեր.

Պատկեր 1.

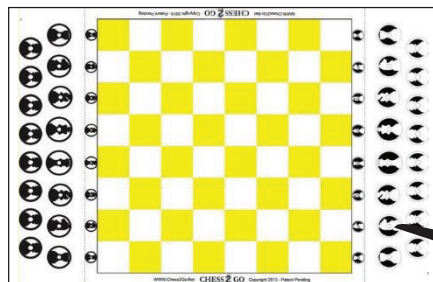
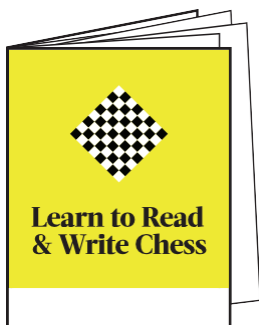

(1) **Գրեք** յուրաքանչյուր խաղաքարի անունն ու տառը (զինվորի համար տառ չկա):

(2) **Դուրս բերեք** շախմատի թղթե խաղատախտակը (կենտրոնում):

(3) **Գրեք** (Ա, Թ, Փ, Չ և Ն) տառը համապատասխան խաղաքարի վրա:

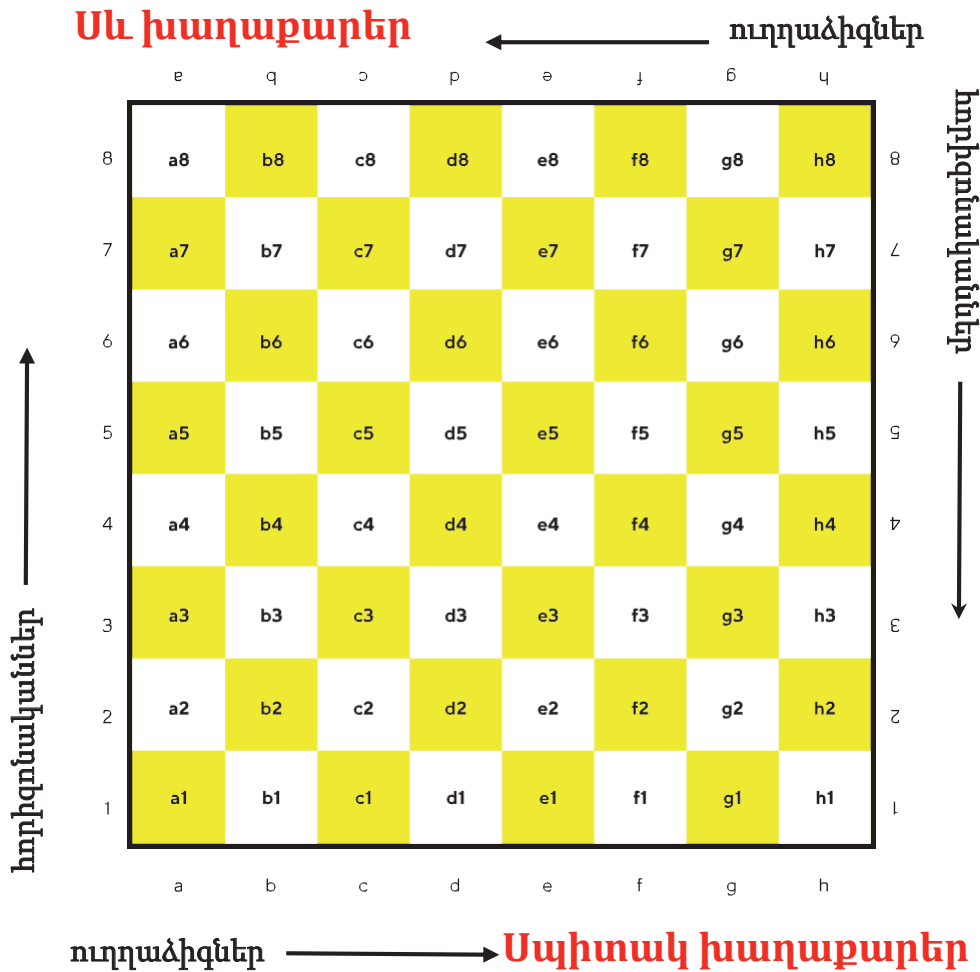
(4) **Կտրեք** առանձին շախմատի խաղաքարերը: Կարող եք ստանձել շղթի խցանների վրա և այլն:

Շախմատի խաղատախտակն ունի ուղղաձիգներ, հորիզոնականներ և վանդակներ

Շախմատի խաղատախտակն ունի զծեր՝ ուղղաձիգներ (a,b,c,d,e,f,g,h) և հորիզոնականներ (1,2,3,4,5,6,7,8): Կան 8 ուղղաձիգներ և 8 հորիզոնականներ՝ 64 վանդակ: Օրինակ՝ a1 կամ h7:

Պատկեր 2. Խաղատախտակի նկար՝ ուղղաձիգների, հորիզոնականների և վանդակների անուններով:

(5) Գրեք ուղղաձիգի տառերը և հորիզոնականի թվերը շախմատի թղթե խաղատախտակի վրա: Ուղղաձիգ՝ a,b,c,d,e,f,g,h, հորիզոնական՝ 1,2,3,4,5,6,7,8: Ստուգեք պատկեր 2-ով:

(6) Գրեք շախմատի թղթե խաղատախտակի վրա բոլոր վանդակները (բոլոր 64-ը), օրինակ՝ a1, a2, մինչև h8: Ստուգեք պատկեր 2-ով:

(7) Ցույց տվեք յուրաքանչյուր վանդակը և **ասեք** դրա տեղադրությունը, օրինակ՝ f6:

(8) Տեղադրեք հինգ խաղաքար տախտակի վրա: **Ասեք** տառը և տեղադրությունը, օրինակ՝ Նa1:

(9) Շարերք դիրքեր շախմատի խաղատախտակի վրա: Դիրքերն ունեն խաղաքարի անուն և տեղադրություն, բացառությամբ զինվորների, որոնք ունեն միայն տեղադրություն: Օրինակ, Արքան e6-ի վրա գրվում է Աe6, զինվորը g2-ի վրա՝ g2:

9a Շարերք դիրքեր շախմատի թղթ խաղատախտակին և **ասերք** դրանք, ապա **գրերք** դիրքերը:

Սպիտակ՝ա1, Ձb1, Փc1, Թd1, Աe1, Փf1, Ձg1, Նh1

Գրերք _____

Սպիտակ զինվորներ a2,b2,c2,d2,e2,f2,g2,h2

Գրերք _____

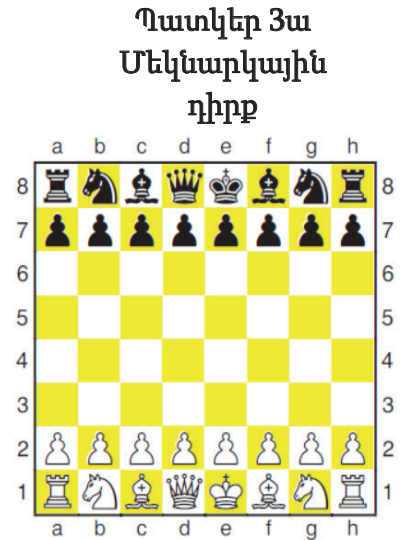
Սև Նa8, Ձb8, Փc8, Թd8, Աe8, Փf8, Ձg8, Նh8

Գրերք _____

Սև զինվորներ a7,b7,c7,d7,e7,f7,g7,h7

Գրերք _____

Ստուգեք 3ա պատկերով:

ՕԳՏԱԿԱՐ
ՀՈՒՇՈՒՄՆԵՐ

Թագուհին միշտ իր գույնի վրա է

Աջ Նավակը միշտ սպիտակ վանդակին է

9b Շարերք դիրքեր շախմատի թղթ խաղատախտակին և **ասերք** դրանք, ապա **գրերք** դիրքերը:

Սպիտակ՝ա1, Ձc3, Թd2, Աe1, Փf1, Ձg1, Նh1

Գրերք _____

Սպիտակ զինվորներ a2,b2,c2,d4,e5,f2,g2,h2

Գրերք _____

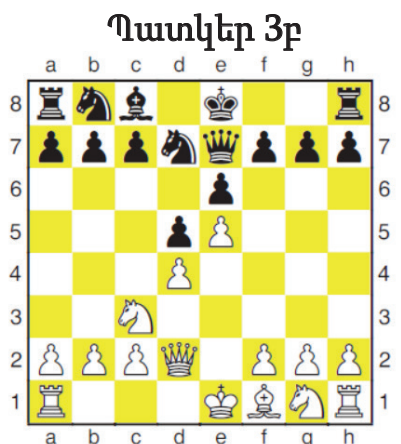
Սև Նa8, Ձb8, Փc8, Թe7, Աe8, Ձd7, Նh8

Գրերք _____

Սև զինվորներ a7, b7, c7, d5, e6, f7, g7, h7

Գրերք _____

Ստուգեք 3բ պատկերով:

Շախմատային քայլերի հատուկ տեսակներ

Շախմատային քայլերի գրառումը (նոտագրությունը) ունի հստակ կարգ, տես` պատկեր 4. Շախմատային քայլերի գրառման համար կիրառում են խաղաքարերի տառերի (պատկեր 1), վանդակների (պատկեր 2), հատուկ սիմվոլների նոտագրությունը (պատկեր 4).

Պատկեր 4. Շախմատային քայլերի նոտագրության կարգը.

ՆՇԱՆ	ՔԱՅԼԻ ԱՆՈՒՆԸ	ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ
	Խաղաքարի տառ	Պահանջվում է Ա, Թ, Ն, Փ, և Ձ-ի համար. (ոչ զինվորի)
	Սկզբնական /մեկնարկային դիրք	Եթե նույն դաշտը կարող է զբաղեցնել նույն տեսակի այլ խաղաքար. Օր. Ձg2, Ն1a3, cxd4
X	Հարված	Օրինակ` Ձxa5, Ձին հարվածում է է a5 վանդակը, dxe7 (զինվոր)
	Վերջնական դիրք	Պահանջվում է , Օր. d5 (զինվոր) կամ Ն f5. Նավակի վերջնական դիրքը f5
Ep	Կողանցիկ հարված	Օր.` gxf6ep, զինվորը g ուղղաձիգի վրա է
=	Զինվորի փոխակերպում	Օր. e8=Q, զինվորը տեղափոխվում է e8, փոխակերպվում է Թագուհու
+	Շախ	Օր. Bh3+, Փիղը տեղափոխվում է h3` հայտարարելով Արքային շախ
# կամ ++	Մատ	Օր. Թe7#, Թագուհին շարժվում է e7` հայտարարելով Արքային մատ
ՀԱՏՈՒԿ ՔԱՅԼԵՐ		Տես` պատկեր 9
0-0	Փոխատեղում (Արքայի թև)	Սպիտակ` Աg1, Նh1f1, Սև` Աg8, Նh8f8
0-0-0	Փոխատեղում (Թագուհու թև)	Սպիտակ` Աc1, Նa1d1, Սև` Աc8, Նa8d8

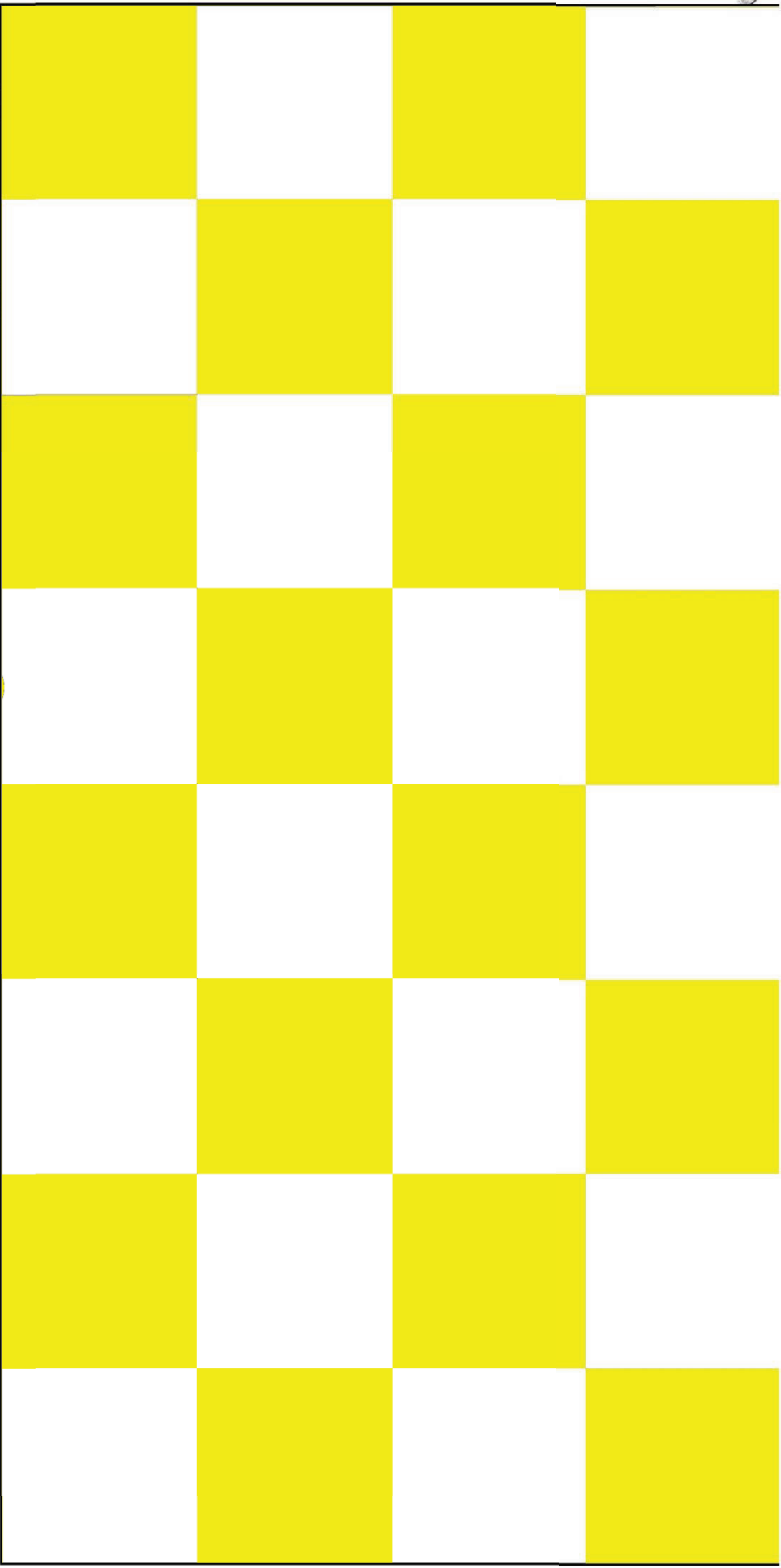
(10) Մեկնարկ/Սկիզբ և Խաղաքայլեր թղթե խաղատախտակի վրա.

Ասեք օրինակներ: Պարզ կանոն. նոտագրման հերթականությունը նույնն է` ինչ ասված բառերինը: Սկսելու հավանական կետերը տրված են փակագծերում ():

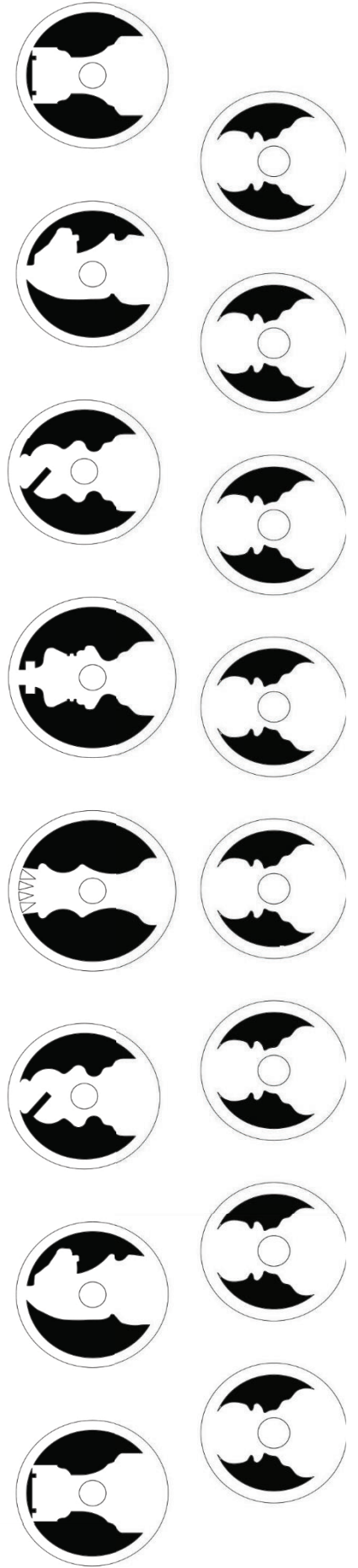
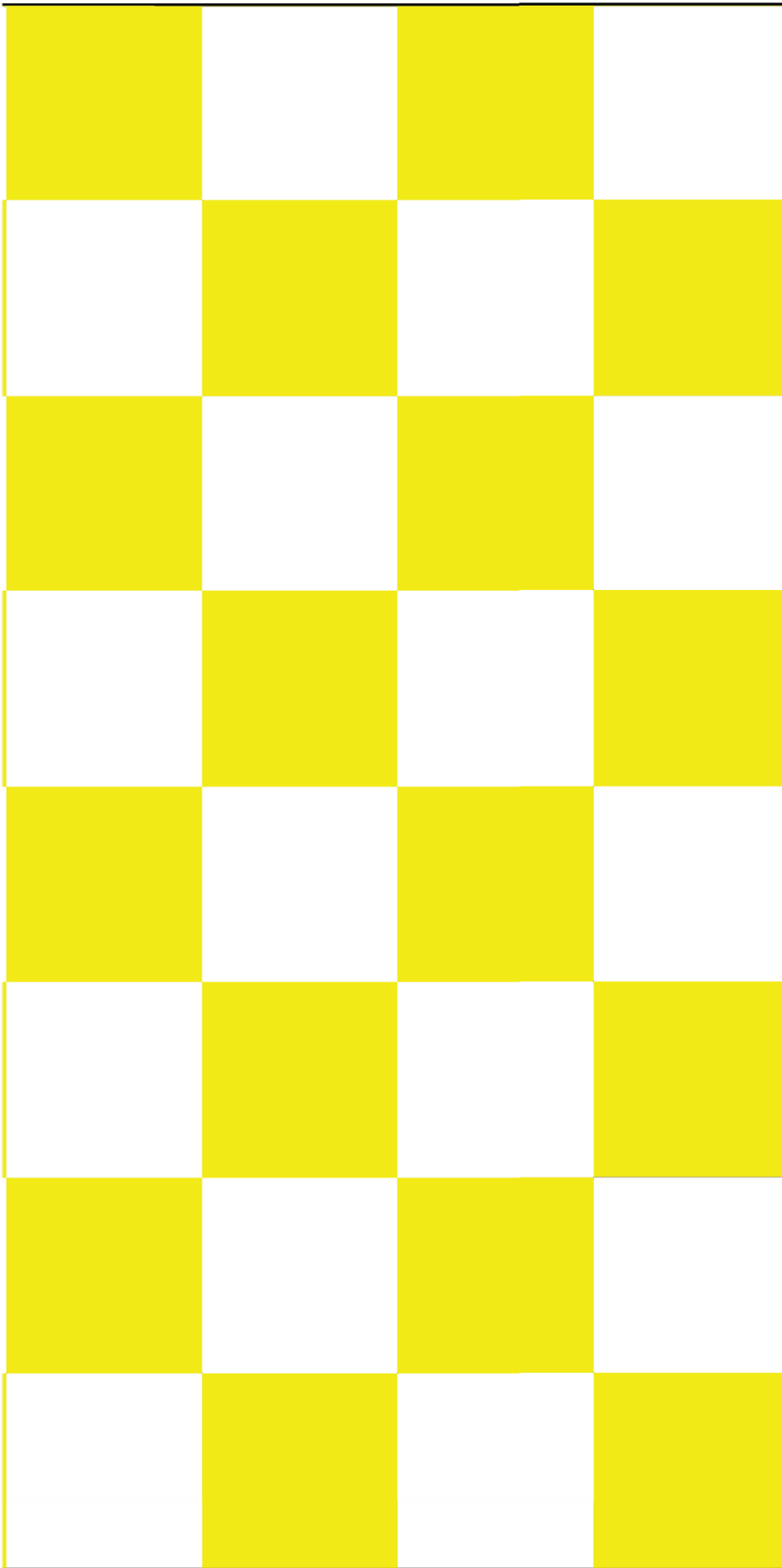
ՇԱՄՍԱՏՅԻՆ ՔԱՅԼԵՐԻ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ՕՐԻՆԱԿԵՐ		Ձg2 կամ Ձ4f2	Ձին շարժվում է g4-ից f2 (Ավելացրեք g ուղղաձիգ կամ 4 հորիզոնական եթե խաղաքարի սկզբնական վանդակ է հարկավոր)
a4 g6	Ձինվորը շարժվում է a4 վանդակ (օրինակ` սկսելով a2-ից) Ձինվորը շարժվում է g6 (օրինակ` սկսելով g5-ից)	gxf5	Ձինվորը g ուղղաձիգից հարվածում է f5, տես` պատկեր 5. (կիրառեք ուղղաձիգի անուևը զինվորների հարվածների համար)
Փd2 Ձe3	Փիղը շարժվում է d2 վանդակ (օրինակ` սկսելով c1-ից) Ձին շարժվում է e3 (օրինակ` սկսելով g-2ից)	e8=Թ	Սպիտակ զինվորի առաջխաղացում e8, փոխակերպվում է Թագուհու (օրինակ` սկսելով e7-ից), տես` պատկեր 7
Ձxf2 dxe7	Ձին հարվածում է f2 (օրինակ` սկսելով g4-ից) Ձինվորը d ուղղաձիգից հարվածում է e7 (օրինակ` սկսելով d6-ից)	Փh3+ Թc2#	Փիղը շարժվում է h3, շախ Թագուհին շարժվում է c2, մատ, տես` պատկեր 8բ

ԴՈՒՐՍ ՔԱՇԵՔ ԹՂԹԵ ԽԱՂԱՏԱԽՏԱԿԸ

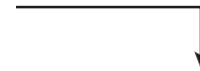
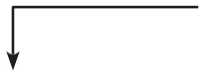

ԴՈՒՐՍ ՔԱՇԵՔ ԹՂԹԵ ԽԱՂԱՏԱԽՏԱԿԸ

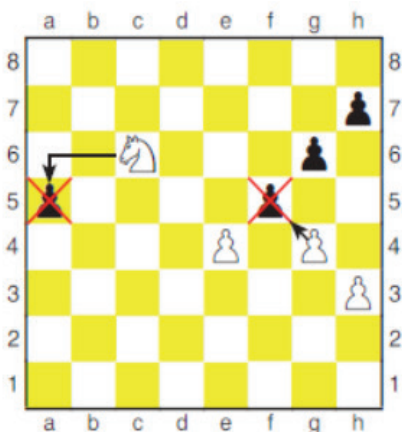

(11) Շարեք, ասեք և քայլ արեք շախմատի թղթե խաղատախտակին: Խաղատախտակի վրա խաղացեք շախմատային քայլերի յուրաքանչյուր օրինակը:

(12) Գրեք շախմատի նոտագրումը 5—9 պատկերների տակի տողերին:

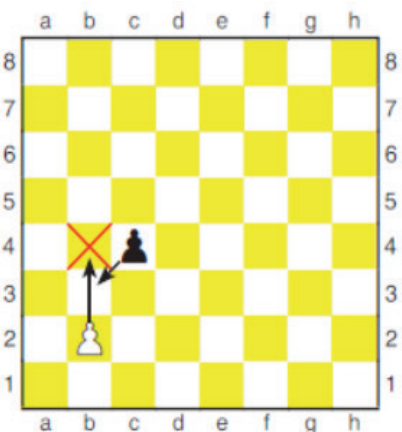
Պատկեր 5-9. Խաղատախտակի վրա հատուկ տեսակի քայլերի օրինակներ:

5. Հարված x Ջինվոր x
 2xa5
 gxf5 (նշում 2 զինվոր կարող են շարժվել)

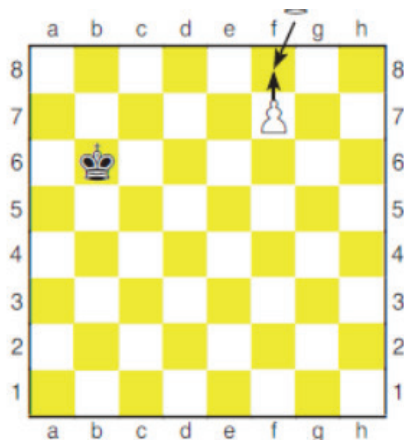
Գրեք _____

6. Կողանցիկ հարված ep
 Սպիտակը b4.
 Սևը գրոհում է b4,
 կարժվում b3: cxb3ep

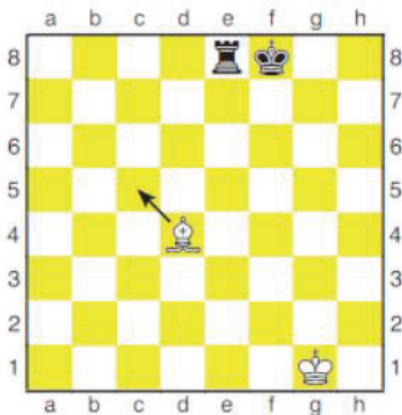
Գրեք _____

7. Ջինվորի առաջխաղացում =
 Ջինվորը շարժվում է f8, փոխակերպվում է Թագուհու
 f8=Թ

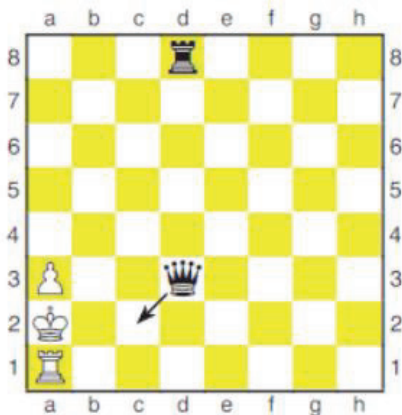
Գրեք _____

8ա. Շախ +
 Bc5+

Գրեք _____

8բ. Մատ #
 Թc2#

Գրեք _____

9. Փոխատեղում
 Թագուհու թևը՝ 0-0-0,
 Արքայի թևը՝ 0-0

Գրեք _____

Գրառում և կարդում ենք շախմատային քայլերը

Ժամանակն է խաղալ՝ կիրառելով գրավոր նոտագրումը (քայլերը)։

(13) Խաղացեք հետևյալ խաղը՝ ձեր թղթե խաղատախտակի վրա: **Օգտագործեք**

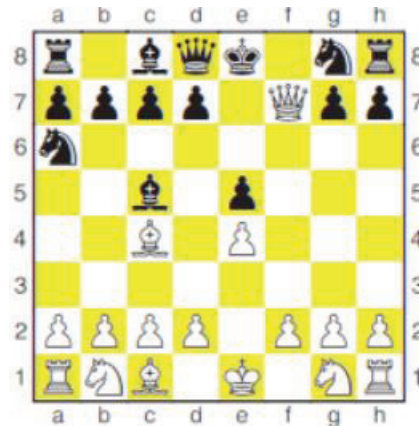
նշված մեկնարկային դիրքը, պատկեր 3ա: Ստուգեք ավարտելու դիրքը պատկեր 11-ով:

Պատկեր 10.

Պատկեր 11.

Մանկական մատ

Սպիտակ	Մև
1. e4	e5
2. Փc4	Փc5
3. Թh5	Ձa6
4. Թxf7#	1-0

(14) Մի պարտիա շախմատ խաղացեք խաղընկերոջ հետ: Գրի առեք շախմատային քայլերը հաշվի թղթիկի վրա: 4 քայլից ստուգեք, թե արդյոք ձեր և ձեր խաղընկերոջ հաշվի թղթիկները համատասխանու՞մ են իրար, թե ոչ: Ավարտեք խաղը:

(15) Նորից խաղացեք ձեր խաղը՝ օգտվելով ձեր հաշվի թերթիկից: Կարողանո՞ւմ եք նորից վերարտադրել խաղը:

(16) Խաղացեք ևս նորից 6 պարտիա՝ կիրառելով հաշվի թերթիկներ:

Խաղացեք սներով և սպիտակներով: Ամեն 4 քայլը մեկ ստուգեք հաշիվը: Կարողանո՞ւմ եք խաղալ այն.

(17) Խաղացեք քայլերով՝ կիրառելով գրքի ֆորմատը: Կիրառեք մեկնարկային դիրքը: Գրքի ֆորմատն է՝ թիվ, սպիտակ քայլ, սև քայլ:

1. e4 e5   2. Ձf3 Ձc6   3. Փb5 a6   4. Փa4 b5   5. Փb3 Ձf6

(18) Սովորեցրեք որևէ մեկին շախմատ գրառել և կարդալ /նոտագրել:

Շնորհավորում ենք: Դու կարող ես շախմատ գրառել և կարդալ /նոտագրել:

Սովորածդ կատարելագործելու համար ավելի շատ խաղա և նոտագրիր: Նաև խաղա գրքերի պարտիաները:

Միջոցառում			Ամսաթիվ		
Խաղափուկ	Խաղատախտակ	Սեկցիա/բաժին	Ժամանակ		
Սպիտակ		Սև			
	Սպիտակ	Սև		Սպիտակ	Սև
1			31		
2			32		
3			33		
4			34		
5			35		
6			36		
7			37		
8			38		
9			39		
10			40		
11			41		
12			42		
13			43		
14			44		
15			45		
16			46		
17			47		
18			48		
19			49		
20			50		
21			51		
22			52		
23			53		
24			54		
25			55		
26			56		
27			57		
28			58		
29			59		
30			60		
Արդյունք. Սպիտակները հաղթեցին Ոչ ոքի Սևերը հաղթեցին					
Ստորագրություն		Ստորագրություն			

Միջոցառում			Ամսաթիվ		
Խաղափուկ	Խաղատախտակ	Սեկցիա/բաժին	Ժամանակ		
Սպիտակ		Սև			
	Սպիտակ	Սև		Սպիտակ	Սև
1			31		
2			32		
3			33		
4			34		
5			35		
6			36		
7			37		
8			38		
9			39		
10			40		
11			41		
12			42		
13			43		
14			44		
15			45		
16			46		
17			47		
18			48		
19			49		
20			50		
21			51		
22			52		
23			53		
24			54		
25			55		
26			56		
27			57		
28			58		
29			59		
30			60		
Արդյունք. Սպիտակները հաղթեցին Ոչ ոքի Սևերը հաղթեցին					
Ստորագրություն		Ստորագրություն			

Միջոցառում			Ամսաթիվ		
Խաղափուկ	Խաղատախտակ	Սեկցիա/բաժին	Ժամանակ		
Սպիտակ		Սև			
	Սպիտակ	Սև		Սպիտակ	Սև
1			31		
2			32		
3			33		
4			34		
5			35		
6			36		
7			37		
8			38		
9			39		
10			40		
11			41		
12			42		
13			43		
14			44		
15			45		
16			46		
17			47		
18			48		
19			49		
20			50		
21			51		
22			52		
23			53		
24			54		
25			55		
26			56		
27			57		
28			58		
29			59		
30			60		

Արդյունք. Սպիտակները հաղթեցին Ոչ ոքի Սևերը հաղթեցին
Ստորագրություն Ստորագրություն

Միջոցառում			Ամսաթիվ		
Խաղափուկ	Խաղատախտակ	Սեկցիա/բաժին	Ժամանակ		
Սպիտակ		Սև			
	Սպիտակ	Սև		Սպիտակ	Սև
1			31		
2			32		
3			33		
4			34		
5			35		
6			36		
7			37		
8			38		
9			39		
10			40		
11			41		
12			42		
13			43		
14			44		
15			45		
16			46		
17			47		
18			48		
19			49		
20			50		
21			51		
22			52		
23			53		
24			54		
25			55		
26			56		
27			57		
28			58		
29			59		
30			60		

Արդյունք. Սպիտակները հաղթեցին Ոչ ոքի Սևերը հաղթեցին
Ստորագրություն Ստորագրություն

Խաղեր շախմատի ուսուցիչների համար

Ջիննի շախմատային նոտագրություն սովորելու խաղերը

1. Խաղաքարի անունը՝ Ա,Թ,Փ,Ն և Ձ տառերը.
  - a. Ցույց տալիս խաղաքարը, երեխաները բարձրաձայն ասում են խաղաքարի տառը:
  - b. Ասում եք խաղաքարի տառային անունը, երեխաները վերցնում են համապատասխան խաղաքարը:
  - c. Ցույց եք տալիս խաղաքարը, երեխաները գրում են տառը: Հաղթող են ճանաչվում ամենաշատ ճիշտ պատասխաններ ունեցողները:
2. Վանդակների անունները՝ a,b,c,d,e,f,g,h, 1-8.
  - a. Ցույց եք տալիս վանդակը խաղատախտակին, երեխաները բարձրաձայն ասում են տեղադրությունը, օրինակ՝ d3:
  - b. Ցույց եք տալիս վանդակը խաղատախտակին, երեխաները գրում են տեղադրությունը, օրինակ՝ a4: Հաղթող են ճանաչվում ամենաշատ ճիշտ պատասխաններ ունեցողները:
  - c. Ասում եք վանդակի անունը, երեխաները խաղաքարը դնում են խաղատախտակի համապատասխան վանդակում:
  - d. Ասում եք վանդակի անունը, երեխաները ասում են սև կամ սպիտակ՝ կախված վանդակի գույնից:
  - e. Ցույց եք տալիս վանդակների գրավոր ցանկ՝ սև և սպիտակ խաղաքարերի համար, երեխաները բոլոր խաղաքարերը տեղադրում են խաղատախտակի վրա: Կիրառեք դիրքեր ստանալու համար: Հաղթում է խաղաքարերը ճիշտ վանդակներին ամենաարագ տեղադրողը:
3. Քայլի անուն՝ հարված(x), փոխատեղում (0-0,0-0-0), կողանցիկ հարված, շախ(+), մատ(++).
  - a. Ցույց եք տալիս քայլերի անունների ցանկ, երեխաները նոտագրում են: Հաղթում է ամենաարագ ճիշտ պատասխաններ տված աշակերտը:
  - b. Մեկ քայլ խաղում եք, երեխաները բարձրաձայն ասում են քայլի նոտագրումը:
  - c. Խաղում եք մի քանի քայլ, երեխաները գրում են քայլի նոտագրումը: Հաղթում է նա, ով բոլորը ճիշտ է գրել:
4. Խաղի քայլեր՝ խաղաքարի, վանդակի, քայլի և վանդակի նոտագրում.
  - a. Խաղում եք մեկ քայլ, երեխաներից մեկը բարձրաձայն ասում է (խաղաքար, վանդակ, քայլ և վանդակ) նոտագրումը.
  - b. Խաղում եք մի քանի քայլ կամ մի խաղ, երեխաները գրում են ամբողջական նոտագրումը: Հաղթում է նա, ով բոլորը ճիշտ է գրել:
  - c. Ցույց եք տալիս խաղային քայլերի ցանկ, երեխաները խաղում են քայլերը խաղատախտակի վրա: Հաղթում է նա, ով ամենաարագն է հասնում ճիշտ վերջնական դիրքին:

Ուսուցչին պետք են 1c,2b,2e,3a,3c,4b,4c-ի նախապատրաստական ցանկեր՝ հաղթողի արդյունքները ստուգելու համար: Փոքր երեխաները հնարավոր է դանդաղ նոտագրեն և կարդան: Այդ պատճառով կարելի է սահմանափակվել 1a,1b,2a,2c,2d,3b,4a-ով:

«Այս գիրքը կօգնի ցանկացած շախմատ խաղացողի սովորել շախմատ գրել և կարդալ: Սա նաև լավ նյութ է ծնողների և շախմատի ուսուցիչների համար: Ես շատ կուզեի ավելի վաղ տարիքում սովորած լինել:»

Թոնի Բիչ, Գործադիր տնօրեն, Սենթ Լուիսի Շախմատի Ակումբ

«Շատերի կարծիքով շախմատ սովորելը բարդ է և խրթին: Բայց դա ճիշտ չէ: Երբ սովորում եք շախմատ գրառել, կարդալ, խաղը շատ ավելի հեշտ է դառնում: Ես դա սովորել եմ 4 տարեկանում:»

Գրոսմայստեր Յասեր Սեիրավան, ԱՄՆ քառակի շախմատի չեմպիոն

«Այս գրքույկը կարելի է կիրառել դասարանում երեխաներին օգնելու համար.
a) սովորել կարդալ, գրել և հետևել ցուցումներին.
b) բարելավել տարածքային կողմնորոշումը, ճանաչել նմուշները.
գարգացնել հիշողությունը և ռազմավարական հմտությունները՝ խնդիրներ լուծելու համար:»

Քերն Վուլֆ, թոշակառու, 2-րդ դասարանի ուսուցիչ

Սենթ Լուիսի Շախմատի Կամպուս

saintlouischessclub.org | worldchesshof.org